

Rott Nándor és kora

A katolikus egyház 1918–1919-ben és a veszprémi püspökség a két világháború között

A veszprémi egyházmegye múltjából 36.

ROTT NÁNDOR ÉS KORA
A KATOLIKUS EGYHÁZ 1918–1919-BEN
ÉS
A VESZPRÉMI PÜSPÖKSÉG A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT

*A veszprémi Szaléziánumban
2019. március 21-én és augusztus 29-én
rendezett konferenciák előadásai*

Szerkesztette
Karlinszky Balázs – Varga Tibor László

Veszprém, 2020

A kötet előkészítését és megjelenését támogatta

nka
Nemzeti Kulturális Alap

VESZPRÉMI FŐEGYHÁZMEGYEI LEVÉLTÁR

Az összefoglalókat fordította
Karlinszky Balázs, Tóth Krisztina, Urbán Erzsébet

Borítótervezés, nyomdai előkészítés
Gáty István

A borítón Rott Nándor püspök látható.
(VFL IX.3.a. nr. 20.)

HU ISBN 978-615-81349-3-4
HU ISSN 0238-7190

© A tanulmányok szerzői
© Veszprémi Főegyházmegyei Levéltár, 2020

Kiadja a Veszprémi Főegyházmegyei Levéltár
Felelős kiadó: Dr. Takáts István
Nyomdai munkálatok: OOK-Press Nyomda, Veszprém
Megjelent 300 példányban

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ	7
--------------	---

I. A KATOLIKUS EGYHÁZ 1918–1919-BEN

A kommün a *historia domusok*ban

Csibi Norbert

A MAGYARORSZÁGI TANÁCSKÖZTÁRSASÁG LOKÁLIS EGYHÁZI RECEPCIÓJA. 1919 A PÉCSI EGYHÁZMEGYE PLÉBÁNIÁINAK <i>HISTORIA DOMUSAIBAN</i>	9
---	---

Varga Mátyás

1919 A SZÉKESFEHÉRVÁRI EGYHÁZMEGYÉS <i>HISTORIA DOMUSOK</i> TÜKRÉBEN	43
--	----

Varga Tibor László

TANÁCSKÖZTÁRSASÁG A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYÉS <i>HISTORIA DOMUSOK</i> TÜKRÉBEN	59
--	----

Közösségi életutak

Boros Zoltán

PANNONHALMA 1919	89
------------------------	----

Karlinszky Balázs

A VESZPRÉMI VÁR A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG NAPJAIBAN	123
---	-----

Tengely Adrienn

„...LEGYETEK TEHÁT OKOSAK, MINT A KÍGYÓK, ÉS SZELÍDEK, MINT A GALAMBOK.” A MÁRIANOSZTRAI ZÁRDA MEGPRÓBÁLTATÁSAI 1919-BEN	139
--	-----

Egyéni életutak

Bakó Balázs

A MIKES JÁNOS SZOMBATHELYI PÜSPÖK ELLENI ELJÁRÁS ÉS FOGSÁGA A KOMMÜN IDEJÉN	161
--	-----

Mózessy Gergely

NAGY KÁROLY ÜGYÉNEK HISTORIOGRÁFIÁJA	179
--	-----

Tóth Krisztina

„HAZA HADSEREG NÉLKÜL, HADSEREG ERKÖLCS NÉLKÜL ÖSSZEOMLIK.” ZADRAVECZ ISTVÁN OFM MEMORANDUMA	195
---	-----

Varga Lajos

A KÉT JÁSZKARAJENŐI PAP MEGGYILKOLÁSA 1919-BEN	217
--	-----

II. ROTT NÁNDOR PÜSPÖKSÉGE (1917–1939)

Egyházkormányzat

Karlinszky Balázs

RÉTEGPASZTORÁCIÓ A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYÉBEN (1919–1939).....229

Sági György

EGYHÁZKÖZSÉGEK MEGALKÍTÁSA A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYE
TERÜLETÉN ROTT NÁNDOR PÜSPÖKSÉGE IDEJÉN.....245

Tengely Adrienn

PRO LEGE ET GREGE – A TÖRVÉNYÉRT ÉS A NYÁJÉRT.
ROTT PÜSPÖK TEVÉKENYSÉGE AZ ŐSZIRÓZSÁS FORRADALOM
IDŐSZAKÁBAN.....273

Tóth Krisztina

A VESZPRÉMI PÜSPÖKSÉG GAZDÁLKODÁSA A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT293

Kapcsolati háló

Balogh Margit

ROTT NÁNDOR VESZPRÉMI PÜSPÖK ÉS PEHM JÓZSEF
ZALAEGERSZEGI APÁTPLÉBÁNOS KAPCSOLATA..... 319

Tóth Tamás

A PÁPAI MAGYAR INTÉZET ALAPÍTÓ REKTORA: LUTTOR FERENC.....347

Mecenatúra

Simon Anna

SZÉKESEGYHÁZI ÖRÖKSÉG.
AZ ÁTÉPÍTETT SZÉKESEGYHÁZ ÉS NÉHÁNY BERENDEZÉSI TÁRGYA
ROTT NÁNDOR PÜSPÖKSÉGE IDEJÉN.....365

Urbán Erzsébet

TEMPLOMÉPÍTÉSZET A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT
A VESZPRÉMI PÜSPÖKSÉG TERÜLETÉN.....387

Varga Tibor László

PÜSPÖKI GYŰJTEMÉNYEK A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT.....405

Sági György

EGYHÁZKÖZSÉGEK MEGALAKÍTÁSA A VESZPRÉMI
EGYHÁZMEGYE TERÜLETÉN
ROTT NÁNDOR PÜSPÖKSÉGE IDEJÉN*

„Most, mikor a keresztény megújulás idején minden biztosíték megvan, hogy az autonómia végre tényleg megvalósul, világosan kell látnunk, mi az autonómia, mi lehet a hatásköre és milyen a szervezete. Természetes, hogy az autonómiának katolikusnak kell lennie, az Egyház szellemében kell létesülnie és működni. Ha már az autonómia megalkotásakor beleütközünk az Egyház elveibe, alkotmányába és történetileg kifejlődött jogrendszerébe: akkor az autonómiához fűzött nagy reményeink nemcsak beválni nem fognak, hanem a magyar katolikus egyház életét megbénító végtelen bonyodalmakba sodródunk, amelyeknek következményei beláthatatlanok” – fogalmazott Lepold Antal kanonok az egyházközség-szerveződések hajnalán megjelent írásában, amikor évszázados katolikus törekvések értek révbe.¹ Abból a szempontból, hogy világosan átlássuk ennek a veszprémi egyházmegyében történő megvalósulását, mindenképpen röviden vázolnunk kell a történeti háttért, előzményeket, a folyamatok országos és egyházmegyei szinten történő alakulását.

Mik az egyházközségek?

Szükséges, hogy először definiáljuk tanulmányunk tárgyát, mert hiszen nem mindegy, hogy mit értünk egyházközség alatt. Mert habár egyértelműnek tűnhet, valójában mégsem az, nem teljesen ugyanazt jelentette száz éve, mint ma, még ha fellelhetők hasonlóságok is. Fontos tehát meghatározni, hogy jelen esetben milyen egyházközségekről beszélünk, és milyen különbségek vannak köztük és a mai egyházközségek között.²

* A tanulmány az MTA–PPKE Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoport keretén belül készült.

¹ LEPOLD, 1920. 4.

² A korabeli egyházközségek mibenlétéről lásd BERÉNYI, 1942.

E tekintetben a II. Vatikáni Zsinat³ hozott változást az értelmezésben, mert míg korábban megalakításukkor a plébániáktól külön álló, annak munkáját segítő jogi személyként jöttek létre, a zsinatot követően megszűnt a kettős jogi személy, és a plébánia magyaros megnevezéseként nyert elismerést már egyetlen jogi személyként az egyházközség. Ez utóbbi értelmezést Magyarországon 1992 decemberében hagyták jóvá értekezletükön a püspöki kar tagjai, majd 1993. január 2-án ez hatályba is lépett.⁴ Gyakorlatban az egyházközségek egyházi elnöke képviselőtestületüknek és tanácsuknak mindvégig a plébános vagy plébániai kormányzó volt, egy választott világi elnökkel kiegészülve. Alapvetően az egyházközségek célja az, „hogyan általuk a hívek szervezettebben kapcsolódjanak a plébánia és az Egyház életébe, érintetlenül hagyva annak szervezetét, alkotmányát, kormányzását és törvényhozását.”⁵

Megjegyzendő még, hogy kezdetben a hitközség és egyházközség megnevezés egyaránt használatban volt, majd utóbbi vált általánossá. Értelmezésünk szerint előbbi megnevezés jelenthette eredetileg a mai értelemben vett plébánia közösségét, utóbbi pedig az önálló jogi személyként létesülő szerveződést, ami végül a régebbinek tekinthető hitközség megnevezést kiszoríthatta a mindennapokból. Másképpen fogalmazva az egyházközségek megszervezése előtt a plébániát hívták magyarosan hitközségnek. Lényegében a kettő egymás mellett létezett ezután. Mára a korábban hitközségnek nevezettet is egyházközségnek hívjuk, illetve plébániának.

Erdő Péter bíboros a következőképpen fogalmaz a tartalmi változásról: „Magyarországon az első világháború után [...] megalakították az egyházközségeket, amelyek az akkori jog szerint a plébániáktól különböző egyházi jogi személyek voltak és az adott területen élő összes katolikus hívőket magukba foglalták. Nagyban segítették a plébániák közösségi életét és lelkipásztori küldetésük teljesítését. Ezeknek az egyházközségeknek az élén képviselőtestület állt, melynek elnöke a plébános volt, akinek munkáját segítette a választott világi alelnök [sic!] is. A Magyar Püspöki Kar annak idején közös szabályzatot adott ki az egyházközségek és képviselőtestületük működésére. Mivel a II. Vatikáni Zsinat a plébániát is úgy határozta meg mint a hívek közösségét [...], ezért ugyanannak a közösségnek a számára feleslegesnek látszott két jogi személyt működtetni.” Ebből következik a fent már említett mai értelmezés életbe léptetése, a mai gyakorlatra történő átállás. „Ezért az egyházközségek számára a püspöki kar már nem adott ki szabályzatot, [...] csupán arra szorított, hogy a képviselőtestületek szabályzatát bocsássa közre.”⁶

³ XXIII. János pápa nyitotta meg 1962. okt. 11-én a római Szent Péter-bazilikában és 1965. dec. 8-án VI. Pál pápa zárta be. Négy szekción át ülésezett.

⁴ SEREGÉLY, 1993. 2.

⁵ GERGELY, 1999. III/2., ezzel kapcsolatban GERGELY, 1984. 22–23.

⁶ ERDŐ, 2016. 2. <http://rakoscsaba.plebania.hu/wp-content/uploads/2017/01/Kepviselotes-tuleti-szabalyzat-2016.pdf> (A letöltés ideje: 2020. ápr. 7.)

Tomka Ferenc plébánia-meghatározása is ezt a rendszert követi, azt az egyházközség fogalmának meghatározásával érdemes tehát „összefésülve” értelmezni. Ebben az esetben is a zsinat előtti és utáni különbségek a folytonosság mellett is egyértelműen megragadhatók. A plébánia hagyományosan a legkisebb egyházi közigazgatási egységként írható le, melynek élén a plébános áll(t). A zsinat utáni felfogás azonban a pap és a hívei viszonyában látványos változást hozott. Korábban „a plébániai lelkipásztorkodás lényegi feladata a hívek ellátása. Az egyháznak, illetve a plébániának *minden emberhez szóló missziós küldetése* némileg feledésbe merül.”, tehát elkülönülnek egymástól a pap (és munkatársai), valamint pasztoráltjai. A zsinat után ez az erős elkülönülés megszűnt – noha persze megkülönböztetünk továbbra is klerikusokat és laikusokat. Kapcsolatot vonva Erdő Péter bíboros fenti leírásával, az egyház tagjainak tekintendők a papok és hívek is, együttesen jelentik az egyházat, azaz a plébánia „a krisztushívőknek a részegyházban pontosan meghatározott *közössége*, amelynek lelkipásztori gondozása a plébánosra van bízva a megyéspüspök tekintélye alatt. (515. kán.) – A plébánia tehát először is egyházi közösséget jelent”, azaz a mai értelemben vett egyházközséget, szemben a korábbi értelmével.⁷

Magyar autonómia-törekvések történeti áttekintése

Régi függőben lévő dolog volt tehát a katolikus autonómia felállításának terve Magyarországon. Genezisük a reformáció korára vezethető vissza. Jól bevált példaként az Erdélyi Római Katolikus Státus lebegett az ennek eléréséért munkálkodók szeme előtt, melyet II. Rákóczi György⁸ fejedelem 1653-ban ismert el, önkormányzatiságát a katolikus egyházi ügyekben nem vonva kétségbe.⁹ Erdéllyel szemben Magyarországon az autonómia bizonyos fokának létrejöttére azonban egészen a 20. századig várni kellett.¹⁰

Néhány köztes állomásról érdemes megemlékezni. 1848-ban született egy, Rónay János¹¹ Csanád vármegyei követ neve alatt számon tartott törvényjavaslat, de végül a már túlhaladott politikai- és hadi események következtében ez annyiban is maradt, noha ettől kezdve folyamatosan napirenden volt a katolikus önkormányzatiság ügye.¹² Ez annál is inkább volt kívánatos, mert habár 1848-ig a katolikus egyház a Magyar Királyságban évszázadokon ke-

⁷ TOMKA, 2008. III. rész.

⁸ II. Rákóczi György, felsővadászi (1621–1660): erdélyi fejedelem 1648-tól haláláig.

⁹ SAS, 2002. 66–73. Vö. MELICHÁR, 1907. 136–160., KULPINSZKY, 2009. 45–67. vö. BOCHKOR, 1911.

¹⁰ Az autonómia-törekvések 19. századi folyamatának áttekintéseként lásd SARNYAI, 2001. 85–101. Vö. TÖRÖK, 1941., MÉSZÁROS, 2002a., MÉSZÁROS, 2002b.

¹¹ Rónay János, zombori (1809–1867): született Oexel János, politikus.

¹² GERGELY, 1977. 98. Vö. HERGER, 2010. 144–146.

resztül államvallási helyzetben volt más felekezetekkel szemben, mégis a protestánsok és ortodoxok autonómiáját már az 1790/1791-es diéta elismerte és törvénybe iktatta.¹³

Az 1867-es kiegyezés hozta az újabb lökést a katolikus autonómia kérdésében. Báró Eötvös József¹⁴ vallás- és közoktatásügyi miniszter levélben szorgalmazta az autonómia megalakítását Simor János¹⁵ bíboros, hercegprímás, esztergomi érseknél, azonban abban már voltak nézetkülönbségek, hogy mit értsenek autonómia alatt, mi legyen annak a feladata. Simor és a püspökök az államtól független egyházi kormányzást értettek alatta, Eötvös a papság és hívek közös jogát.¹⁶ Ezt a nézetet osztotta a „haza bölcsé”, Deák Ferenc¹⁷ is az egyháziak és világiak megosztásának arányaira is kitérve. Az autonómia szabályzatot kidolgozó kongresszus a vagyon- és iskolaügyet hagyta meg a világiak hatáskörében.¹⁸ Állami jóváhagyást nem nyert a szabályzat, de a püspököknek sem tetszett, igaz Haynald Lajos¹⁹, kalocsa-bácsi érsek megkísérelt közvetíteni Simor, illetve a püspöki kar, valamint Eötvös miniszter között.²⁰ Mivel sérült volna a hierarchikus szervezet, az 1870-es szervezés kudarcba fulladt. A szélsőségesebb nézetek szerint a képviseleti autonómiába beletartozott volna az is, hogy még a püspökjelölést is magának vindikálja az önkormányzat.²¹ A mérsékelt álláspontot képviselte a közéleti katolicizmus vezéralakja, gróf Zichy Nándor²², aki „nem volt feltétlenül a világi részvétel híve.” Ha a világiak bevonása még is megtörténne, akkor is fontosnak tartotta az egyházi hierarchia tekintélyének figyelembe vételét. Mindazonáltal „Felismerte, hogy csak akkor lesz autonómia, ha politikai téren megfelelő nyomatékot tudnak adni a katolikusok követeléseiknek.”²³

¹³ HÉVIZI, 2001. 33. Vö. GERGELY, 2001. 133–134. és GERGELY, 2004. 307. Az izraelita vallás 1895-ben lett bevett vallás, náluk az „egymástól teljesen független és egymás mellett élő izraelita hitközségek autonómiaszervezetei nem belső vallási okokból, hanem a külső kényszer miatt vagy célszerűségből jöttek létre.” Utóbbi volt pl. kapcsolattartás megkönnyítése más felekezetekkel, állammal, közigazgatással. Lásd GERGELY, 2010. 12–13.

¹⁴ Eötvös József, vásárosnaményi báró (1813–1871): vallás- és közoktatásügyi miniszter 1848-ban, majd 1867-től haláláig, 1866-tól a Magyar Tudományos Akadémia elnöke is volt.

¹⁵ Simor János (1813–1891): 1857-től győri megyéspüspök, 1867-től haláláig esztergomi érsek és metropolita, Magyarország hercegprímása, 1873-tól bíboros.

¹⁶ HERMANN, 1973. 445–450. Vö. MELICHÁR, 1907. 107–109.

¹⁷ Deák Ferenc, kehidai (1803–1876): 1848-ban igazságügyi miniszter.

¹⁸ SARNYAI, 2008. 22–45. Vö. MELICHÁR, 1907. 109–110.

¹⁹ Haynald Lajos (1816–1891): 1852–1863 között erdélyi megyéspüspök, 1864-től karthágói címzetes érsek, 1867-től haláláig kalocsa-bácsi érsek, 1879-től bíboros.

²⁰ LAKATOS, 2001. 119–130.

²¹ BEKE, 2001. 115–116. Vö. LEPOLD, 1920. 6.

²² Zichy Nándor, zicsi és vázsonykői gróf (1829–1911): 1865-től országgyűlési képviselő, 1880-tól főrendiházi tag. 1895-től a Katolikus Néppárt alapító elnöke.

²³ HERMANN, 1973. 465., TÓTH, 2019. Vö. FAZEKAS, 2008. 9–10.

1900-ban újabb sikertelen kísérlet történt a szabályzat elfogadtatására. 1902-ben az uralkodó, I. Ferenc József²⁴ apostoli király Vaszary Kolos²⁵ bíboros, hercegprímás, esztergomi érsek tervezetét utasította el, mellyel 1897 óta foglalkozott már a magyar katolikus egyház feje. Rómával is levelezett ez ügyben, de onnan sem érkezett támogató válasz, ugyanis nem pártolták lelki és világi ügyek szerint bontani az egyházi joghatóságot. Érvelésük szerint a püspököknek mindkettő felett kell állniuk. Mariano Rampolla²⁶ bíboros, pápai államtitkár ennek megfelelően utasította el Vaszarynak a kettő elválasztására irányuló tervezetét. A megalakulás esetén a püspököknek mindenképpen az autonómián felül kellett állniuk. Ezt XIII. Leó²⁷ pápa szintén hangsúlyozta: „A püspöki hatalom iránt való engedelmesség és alávetettség nem esik a szabad választás körébe, hanem szoros kötelesség, az Egyház isteni alkotmányának legkiválóbb fundamentuma.”²⁸

1911-ben gróf Zichy János²⁹ vallás- és közoktatásügyi miniszter – gróf Zichy Nándor unokaöccse – szintén kudarcot vallott. Ő az erdélyi státushoz hasonló jogokat akart a magyarországi katolikusoknak is biztosítani, ahogyan a szintén kultuszminiszter gróf Apponyi Albert³⁰ is sikertelenül akart a többi felekezethez hasonló jogokat biztosítani még 1917-ben is.³¹ „A főkegyúri jog és a hierarchikus egyházalkotmányon kívül, mint az autonómia harmadik korlátját szokták említeni az állam főfelügyeleti jogát [...]. A főfelügyeleti jog helyett a Zichy- és Apponyi-féle törvényjavaslat csak azt a fenntartást akarja törvénybe iktatni, hogy az autonómia nem sértheti az állam jogait, ami természetes is.” – írta Lepold kanonok.³² A legnagyobb magyar felekezet így továbbra is autonómia nélkül maradt, ebben az első világháborút követő, a politikai berendezkedésben bekövetkezett események hoztak csak változást, különösen pedig a Tanácsköztársaság.

²⁴ I. Ferenc József (1830–1916): a Habsburg-Lotharingiai dinasztia tagja, 1848-tól haláláig osztrák császár és magyar apostoli király, cseh és horvát király.

²⁵ Vaszary Kolos OSB (1832–1915): született Vaszary Ferenc, 1885-től pannonhalmi főapát, 1891–1912 között esztergomi érsek és metropolita, Magyarország hercegprímása, 1893-tól bíboros.

²⁶ Mariano Rampolla del Tindaro (1843–1913): pápai diplomata, 1887-től bíboros, 1887–1903 között pápai államtitkár.

²⁷ XIII. Leó (1810–1903): született Gioacchino Pecci, 1878-tól haláláig római pápa.

²⁸ LEPOLD, 1920. 7. Vö. MELICHÁR, 1907. 121–124., 127. és vö. NÁNDORI, 2010. 205–206., valamint FAZEKAS, 2008. 19.

²⁹ Zichy János, zicsi és vázsonykői gróf (1868–1944): vallás- és közoktatásügyi miniszter 1910–1913 között és 1918-ban. 1894-től főrendiházi tag, 1896-tól országgyűlési képviselő. A Katolikus Néppárt harmadik, egyben utolsó elnöke 1903-ig, majd az Országos Alkotmánypárt, végül a Nemzeti Munkapárt színeiben politizált.

³⁰ Apponyi Albert, nagyapponyi gróf (1846–1933): 1906–1910 és 1917–1918 között vallás- és közoktatásügyi miniszter, 1872-től haláláig Jászberény országgyűlési képviselője.

³¹ ANKA, 2018. 21–33.

³² LEPOLD, 1920. 9.

Egyházközségek megalakítása Magyarországon

A viláégést követően megvalósult az egyház és az állam radikális szétválasztása. A főkegyúri jog terén felmerülő bizonytalanságok kérdéseket támasztottak, ez lehet az oka, hogy 1920-as írásában Lepold a királyi hiátus kapcsán megjegyezte, hogy ha „az autonómiát a mostani átmeneti idő alatt akarjuk megvalósítani, a főkegyúri jogot legtanácsosabb figyelmen kívül hagyni, illetve jogfenntartó nyilatkozattal elintézni.”³³ Noha, mint említettük, az 1848-as évtől már történt kísérlet a jövőbeni autonómiára, de azt Tóth Krisztina is hangsúlyozta, hogy a katolikusok „a főkegyúri jogból eredő kötelezettségek révén a király speciális pártfogását élvezték” korábban, így kevésbé érezték égetőnek annak korábbi megvalósulását.³⁴ 1935-ben írt véleményében Stolpa József³⁵ miniszteri tanácsos e mellett azt is megjegyezte, hogy „a főkegyúri jogra vonatkozólag a magyar közjogi és az egyházi jogi felfogások sohasem fedték egymást.”³⁶

Fontos hozzá tenni, hogy képviseleti rendszernek jogalapja az autonómiában nincs, illetve csak nagyon kevés nemzetközi példa alakult ki (pl. Németországban). Az 1917-ben hatályba lépő kánonjogi törvénykönyv (CIC) is érintette a kérdéskört, amiket a magyar megalakítások, szervezési munkálatok során már be kellett tartani. Kiemelendő, hogy a megyés főpásztor jóváhagyása nélkül minden kérdésben hozott döntés hatálytalan, illetve minden tisztségre történő megválasztás érvénytelen.³⁷ Ez szembevetendő ellentét a protestáns presbitériumokkal szemben, ahol a presbiterek sokkal nagyobb közvetlen befolyással bírnak. Melichár Kálmán egyházi jogász megfogalmazása alapján „a protestáns egyház jog álláspontja [...] szerint az egyházközségek a híveknek azon testületei, melyekben a tagok saját egyházügyeikben, vagy közvetlen, vagy képviselőik útján határoznak.”³⁸ A katolikus egyházközségi képviselők

³³ Uo. 7.

³⁴ TÓTH, 2015. 94–95. A magyar főkegyúri jog létjogosultságának szentszéki megítéléséről a legújabb eredményeket lásd TÓTH, 2017. 337–360. Ezen belül 354. oldalon: IV. Károly apostoli király csak 1920. jan. 25-én mondott le kegyúri jogainak gyakorlásáról az 1451. kánonra hivatkozva, azaz „1. §. Gondoskodjanak a helyi ordináriusok, hogy a kegyurak a kegyúri jog helyett, amelyet élveznek, vagy legalább a bemutatási jog helyett, akár örök lelki kedvezményeket kapjanak maguk vagy övéik számára. 2. §. Ha ezt nem akarják a kegyurak, kegyúri jogukat a következő kánonok szabályozzák.” Lásd CIC 1917. 566–567., TENGELY, 2011. 132–145.

³⁵ Stolpa József (1887–1958): 1922–1937 között az Igazságügyi Minisztérium munkatársa, előadója, miniszteri tanácsosa, majd 1944-ig a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium államtitkára.

³⁶ SzIT Esty 7.4. Leszögezte továbbá az egyházi jogász Stolpa azt is, hogy „esetleges magyar törvényhozási intézkedésnek nem volna kánonjogi érvényesíthetősége. A Szentszék soha semmiféle körülmények között sem ismerné el, hogy a főkegyúri jog az apostoli király személyétől elválasztassék.”

³⁷ LEPOLD, 1920. 10. és CIC 1917. 566., 583., 588–589.

³⁸ MELICHÁR, 1907. 268.

szerepüket tekintve inkább közvetve fontosak az egyházközség hathatósabb működése érdekében.³⁹ Ezzel kapcsolatban Lepold keserűen említette, hogy „Szomorú s a magyar viszonyokra jellemző, hogy egyes világi katolikusok az egyházközségi autonóm szabályzatban kifogásolják a püspöki joghatóság érvényesülését minden téren és a határozatok érvényességéhez a püspök jóváhagyásának szükségességét. Hiszen enélkül nincs katolikus autonómia. Maga a plébános is mindenben alá van rendelve a püspöknek. Pedig az autonómia a plébános munkakörét osztja meg.”⁴⁰

A püspöki kar 1918 novemberében döntött arról, hogy mielőbb létre kell hozni a katolikus autonómiát az országban. Felállt az Országos Katolikus Tanács, melyet követően a szervezések rövidesen megkezdődtek az egyházmegyékben. Elsőként a fővárosban alakult meg az autonómia alapegységének számító első egyházközség. Budapesten 1919 májusában Mészáros János⁴¹ érseki helynök munkájának köszönhetően valósult ez meg.⁴² Mészáros a királyság intézményével szorosan egybefüggőnek tartotta az egyház működését, s a főkegyúri jogban kibontakozó változások miatt fontosnak nevezte, hogy biztosított maradjon az egyház fennmaradása, pontosabban szólva működése. Szavaival élve: „A borzalmas háború után, melyet a magyar nemzet hősi és önfeláldozó küzdelem dacára elvesztett, az ezer éves Magyarország romokban hevert. De nem volt elég, hogy szétmarcangolt teste száz meg száz sebből vérezett, kegyetlen belső ellenségei rátörtek a lelkére, hogy kiöljék belőle az atyák ősi hitét és erkölcsét” – emlékezett vissza Mészáros; majd így folytatta: „Úgy látszott 1918 októberének végén, hogy a király trónjával együtt az ősi alkotmány és a régi jogrend is elpusztul s ezzel súlyos válságba jutott a magyar kereszténység.”⁴³ Ennek megoldását látta a katolikus autonómiában, első körben pedig az egyházközségek megalakításában: „Az októberi forradalom utáni napokban világos lett előttem, hogy ha nem akarjuk katolikus intézményeinket a romboló elemek prédájául odadobni, cselekednünk kell. Nem számíthattunk senki másra, csak a katolikus Egyházban rejlő belső örök erőkre és emellett önmagunkra: a papság buzgóságára és a hívek hithű ragaszkodására.”⁴⁴ Csernoch János⁴⁵ bíboros, hercegprímás, esztergomi érsek

³⁹ Gergely Jenő azon állítását, miszerint „elsődlegesen az egyházi adózás biztosítása volt” a feladata, kissé sarkos megfogalmazásnak véljük, még ha az igaz, hogy ezt is felügyelniük kellett. Lásd GERGELY, 1984. 22. Egyéb ügyekért, pl. az épületek karbantartásának biztosításáért, felügyeletéért, egyéb adminisztrációs kérdésekért is feleltek. Határozataik életbe léptetéséhez, természetesen a püspökök engedélyére volt szükség.

⁴⁰ LEPOLD, 1920. 11.

⁴¹ Mészáros János (1873–1947): 1920-tól esztergomi mesterkanonok, 1919–1940 között budapesti érseki helynök.

⁴² GERGELY, 1999. III/2. Vö. Budapesti Szabályzat 1920.

⁴³ MÉSZÁROS, 1930. 18–19. Vö. LEPOLD, 1930. 31–32.

⁴⁴ GERGELY, 1999. III/2.

⁴⁵ Csernoch János (1852–1927): 1908-tól csanádi megyéspüspök, 1911-től kalocsa-bácsi érsek,

magáévá tette Mészáros álláspontját, így vette kezdetét a katolikus önkormányzatiság kiépülése hazánkban. Mészáros azonban hangsúlyozta, hogy „az egyházközség magában véve csak keret, melybe tartalmat önteni, váz, melybe lelket lehelni az emberek vannak hivatva.”⁴⁶

Vidéken azonban ez lassabban ment, mint Budapesten. A Tanácsköztársaság alatt azonban erre volt mód, ekkoriban ideiglenes irodák intézték az egyházközségek szervezését, melyek a névjegyzékeket is összeírták. Az új szabályzatban figyelembe vették az új Kánonjogi Kódexet és az eddigi pápai véleményeket, utasításokat a magyar katolikus autonómia-tervek kapcsán.⁴⁷ Különösen előttük lebegett XV. Benedek⁴⁸ pápa 1917-es ezzel kapcsolatban Teodoro Valfrè di Bonzo⁴⁹ bécsi apostoli nunciushoz eljuttatott álláspontja, melyben fontosnak tartotta az eddigi lépéseket, de nyomatékosította, hogy „világiaknak csupán csak az anyagiak kezelésére és az iskolák vezetésére kiterjedő közreműködés engedhető meg az egyházi tekintély jogainak tökéletes megóvása mellett.”⁵⁰ Mindezek ellenére nem volt még ekkor sem maradéktalanul elégedett az Apostoli Szentszék, de értékelte az előre lépéseket, tekintve, hogy az autonómia megvalósítását fontosnak tartotta. Pietro Gasparri⁵¹ bíboros, pápai államtitkár Valfrè di Bonzonak 1918 februárjában írt leveléből is tudjuk, hogy az Apostoli Szentszék felfogása szerint „az autonómia az alapítványok kezelésére és az iskolák ügyeinek intézésére kell, hogy korlátozódjon, érintetlenül hagyva az egyházi hatóságok jogait.”⁵² Bonaventura Cerretti⁵³, a Rendkívüli Egyházi Ügyek Szent Kongregációjának titkára 1919. október 1-én szóban közölte Rott Nándor⁵⁴ veszprémi megyéspüspökkel is, hogy „az autonómia a beneficiális jogot fel nem forgathatja. A hierarchia joga minden téren megóvandó.”⁵⁵

A budapesti egyházközségek egységes alapszabályzatát azonban már nem a Tanácsköztársaság idején, hanem később 1920. február 27-én hagyta jóvá

1913-tól esztergomi érsek és metropolita, Magyarország hercegprímása, 1914-től bíboros.

⁴⁶ MÉSZÁROS, 1930. 20–21., 27.

⁴⁷ LEPOLD, 1920. 8–9.

⁴⁸ XV. Benedek (1854–1922): született Giacomo della Chiesa, 1914-től haláláig római pápa.

⁴⁹ Teodoro Valfrè di Bonzo (1853–1922): pápai diplomata, bécsi apostoli nuncius 1916–1919 között, 1919-től bíboros, a Szerzetesi Szent Kongregáció prefektusa 1920-tól haláláig.

⁵⁰ LEPOLD, 1920. 9.

⁵¹ Pietro Gasparri (1852–1934): pápai diplomata, 1907-től bíboros, 1914–1930 között pápai államtitkár.

⁵² TÓTH, 2015. 95.

⁵³ Bonaventura Cerretti (1872–1933): pápai diplomata, 1917–1921 között a Rendkívüli Egyházi Ügyek Szent Kongregációjának titkára, a pápát ő képviselte az első világháborút követő béketárgyalásokon Párizsban, 1921–1925 között Franciaországban apostoli nuncius, 1925-től bíboros.

⁵⁴ Rott Nándor (1869–1939): 1911-től a Központi Papnevelő Intézet rektora, 1917-től haláláig veszprémi megyéspüspök.

⁵⁵ GERGELY, 1984. 80.

Csernoch hercegprímás; Haller István⁵⁶ vallás- és közoktatásügyi miniszter is ellenjegyezte ezt.⁵⁷ Ez a szabályzat szolgált első mintául a vidéki szervezetek során, mely alapján dolgozták ki az egész országra kiterjesztett szabályzatot.⁵⁸ Ezt tovább javítva Serédi Jusztinián⁵⁹ bíboros, hercegprímás, esztergomi érsek 1929. október 25-én hagyta jóvá a püspöki kar nevében, gróf Klebelsberg Kunó⁶⁰ vallás- és közoktatásügyi miniszter is elfogadta életbe lépését.⁶¹

A vezetést az egyházközségi képviselőtestület és a tanács látta el, a tanácsok szintjeit is megkülönböztették.⁶² Az 1930-as években az Actio Catholica lett a legfontosabb támasza a szervezeteknek, az egyes egyházközségi bizottságok kialakításának. Az autonómia országos szervezetét ez pótolta is, mivel annak létrehozását a püspöki kar ellenezte, az egyházmegyénél magasabb szintre nem kívánták emelni, tartva, hogy világiak belefolyának az egyházi vezetésbe.⁶³ „[...] az Actio abban különbözik az egyházközségektől vagy mondjuk így egészíti ki azokat, hogy az egyházközség mint legkisebb sejt alakult először csak plébániánként s jóval később egyházmegyénként; illetve esperesi kerületenként még pedig hogy? Úgy, hogy a hívek választották a képviselőket, míg az Actio a hierarchiának jobban megfelelően legfentről kinevezés útján nyeri mandátumát s a tanácsadó közegek sem választatnak, hanem kineveztetnek.” – fejtegette véleményét Esty Miklós⁶⁴ világi pápai kamarás Serédi bíborosnak egy megszokott sétájuk alkalmával, 1932. november 12-én.⁶⁵

Egyházközségek megalakítása a veszprémi egyházmegyében

Rott Nándor egyházmegyéje esetében is az állam és az egyház kapcsolatában a Tanácsköztársaság uralmával beálló változásokat jelölte meg okként, ami

⁵⁶ Haller István (1880–1964): keresztényszocialista politikus, 1919–1920 között vallás- és közoktatásügyi miniszter.

⁵⁷ Budapesti Szabályzat 1920.

⁵⁸ Szabályzat 1920.

⁵⁹ Serédi Jusztinián OSB (1884–1945): született Szapucsek György, 1927-től haláláig bíboros, esztergomi érsek és metropolita, Magyarország hercegprímása.

⁶⁰ Klebelsberg Kunó, thumburgi gróf (1875–1932): 1921-től belügyminiszter, majd 1922–1931 között vallás- és közoktatásügyi miniszter.

⁶¹ Szabályzat 1930. A korábbi szabályzat átdolgozását Hanauer Á. István váci és Shvoy Lajos székesfehérvári megyéspüspök végezte el. Nekik gróf Zichy Gyula kalocsa-bácsi érsek javaslatait is figyelembe kellett venniük. A püspöki kar az ország összes plébániája számára elrendelte az egyházközségek megalakítását. Lásd GERGELY, 1984. 150.

⁶² Lásd az előzőekben hivatkozott szabályzatokban.

⁶³ GERGELY, 1984. 22. és GERGELY, 1999. III/2. Vö. SZÁNTÓ, 1988. 580–581.

⁶⁴ Esty Miklós (1895–1973): világi pápai kamarás, 1920-as évek elejétől 1948-ig bíborosi gentiluomo, 1942-től az Actio Catholica egyik alelnöke, 1951-től haláláig a Szent István Társulat delegált adminisztrátora.

⁶⁵ SzIT Esty 2.3.

ironikus, de lehetőséget biztosított arra, hogy az autonómia alapegységeinek, az egyházközségeknek megszervezése kezdetét vegye. Az egyházi vagyon államosításának kimondása után ez adódott legalkalmasabb lehetőségként az egyház számára, hogy működését biztosítani tudja – ahogy Mészáros kapcsán már említettük is. „Az egyház és állam szétválasztása következtében egészen új helyzet állott be, amelynek összes folyamányait egyelőre még áttekinteni sem vagyunk képesek. Érthető panaszkodás helyett bátor elszántsággal, az anyaszentegyház sorsába és erőforrásába vetett rendíthetetlen hittel kell neki indulnunk az új utaknak és hozzá fognunk, hogy intézményeinket, amennyire lehet fenntartsuk, amennyiben pedig nem lesz lehetséges, újakkal pótoljuk.” 1919. április 16-án kelt körlevelében szólalt fel először az egyházközségek megalakításáért.⁶⁶ Egyetértünk azzal, hogy a „Katolikus Autonómia az egyház fenyegetettségével szembeni védelemként merült fel mindig.”⁶⁷

A helyi direktóriumok engedélyével kellett a plébánosoknak közgyűlést összehívni, majd a megalakulandó egyházközség alapszabályzatát elfogadni. Ezeknek ki kellett volna mondania, hogy területükön minden egyházi ingatlan és ingóvagyon az egyházközség tulajdona, ezzel védve azt meg az államosítástól. A végleges megalakulásig ideiglenes intéző bizottságot kellett felállítani.⁶⁸ Azonban mint látni fogjuk, s ahogyan korábban említettük is, hogy vidéken lassabban ment ezeknek megalakítása, ez a veszprémi egyházmegye esetében is igaz; noha Rott püspök azt május 2-i körlevelében is fontosnak nevezte, hogy az egyházközség az állami részről a plébániákhoz kiküldött likvidáló bizottságokat felügyelje, jelentsen a püspök számára, leltárt készítsen, hogy miket vettek állami tulajdonba (egyházi tulajdonban maradhettek a templomok, kápolnák, imaházak, kálváriák, szobrok, haranglábak, és ezeknek szertartásokhoz szükséges felszerelése).⁶⁹

Fontos maradt természetesen a Tanácsköztársaság bukása után is, hogy az egyházközségek ott, ahol eddig nem alakultak meg, megalakuljanak mielőbb. Ezt 1920. április 18-án hangsúlyozta a püspök. A korábbi alakulásokat megerősítette. Az egyházi hatóság által kiadott szabályzatot kellett mintául használni az egyházközségi szabályzatok megalkotásakor, de azt engedélyezte a főpap, hogy a helyi viszonyok szerint alakítsák át a plébánosok, lévén ők helyben jobban tudják mik a körülmények plébániájuk területén.⁷⁰ Ez alapján a képviselőtestületek létszáma engedéllyel eltérhetett a központilag meghatározottól, az egyházközség létszámának függvénye alapján. Példának okáért a lábodi hívek szükségesnek tartották szabályzatukat hitoktatással összefüggő pontokkal kiegészíteni: „Aki a hittanórákat bejelentés nélkül, szándékosan

⁶⁶ VFL I.1.2. 1919/VI. 47–48. (2013/1919.).

⁶⁷ TENGELY, 2011. 256.

⁶⁸ VFL I.1.2. 1919/VI. 47–48. (2013/1919.).

⁶⁹ Uo. 1919/VII. 49–52. (2138/1919.).

⁷⁰ Uo. 1920/IV. 33. (2081/1920.).

elhanyagolja: I. ízben: írásban megintendő; II. ízben: 1 kor. bírsággal; III. ízben: 2 korona bírsággal büntetendő.”, valamint „Aki gyermekét hittanra egyáltalán nem járattja, az a hitközségből kizárandó.” A csácsbozsokiak a képviselőtestületükből a hivataluknál fogva tagok közül kivonták a segédlelkészeket, káplánokat. Ugyanakkor nem zárták ki, hogy választással ők is tagok lehessenek. A zalakoppányiak a szabályzatba azt is fontosnak tartották beszúrni, hogy a képviselőtestület tagjai sorából nem csak azokat kell törölni, akik „vallási kötelemeiket állandóan, tüntetőleg, botrányt okozó módon elhanyagolják, vagy akik a képviselőtestület ülésein rendszeren nem vesznek részt”, hanem azokat is akik „ott rendetlenkednek; vagy kifejezetten és bevallottan a hitellenes kommunista pártszervezetnek tagjai”.⁷¹ Egyébiránt minden 24. életévét betöltött férfi és nő lehetett az egyházközségek tagja, ha legalább egy éve állandó lakcíme és munkája volt s az egyházi adókat befizette illetékes egyházi hivatal irányában.⁷² Egyházközségek léte nem volt hatással a kegyúri jogokra és kötelezettségekre, noha mint a későbbi példákon látni fogjuk, sokan tartottak ettől a hívek részéről.

Miután a püspöki kar kiadta „A Katholikus Egyházközségek Igazgatásának Szabályzatát”, azt tette követendővé egyházmegyéjében Rott püspök is 1921. február 15-én kelt körlevelében. Sok mindenben voltak átfedések a korábbi, már létező szabályzatokkal.⁷³

Az 1923. június 19–21. között ülésező veszprémi egyházmegyei zsinat is foglalkozott az egyházközségek ügyével. Az előkészített egyházmegyei határozatoknak és törvényeknek a kegyuraságról és egyházközségekről szóló fejezetét Wéber Pál⁷⁴ irodaigazgató adta elő indítványokkal június 21-én. Többek között, hogy az anyaegyházak és filiák együtt vagy akár külön-külön is alakíthatnak egyházközségeket, de ezeknek meg kell lenniük mindenütt mielőbb. Ahol pedig egyházközség nincs, ott továbbra is egyelőre az iskolaszékek látják el annak feladatait. Végül, de nem utolsó sorban pedig felügyelni köteles az egyházközség, hogy a kegyuraság ellátja-e rendjén a kötelezettségeit, s annak megléte esetén jelentenie kell a felettes egyházmegyei hatóság irányában a végrehajtott feladatok kivitelezésének mikéntjéről, állásáról.⁷⁵

1928 februárjában és májusában a püspök ismételten sürgette, hogy most már év végéig mindenütt, különösen, ha katolikus iskolaszék sincsen, akkor alakuljanak meg az egyházközségek. Ha a plébános ezt nem tudta elérni, kérhet-e püspöki biztos kinevezését segítségül.⁷⁶ 1929-ben ismét év végét jelölte meg

⁷¹ VFL I.1.44.a. 2175/1919., és VFL I.1.47.k. Zalakoppány.

⁷² Szabályzat 1920. Vö. Szabályzat 1930.

⁷³ VFL I.1.2. 1921/III. 22. (715/1921.). Vö. Szabályzat 1920.

⁷⁴ Barthos Pál (1886–1968): született Wéber Pál, 1917-től püspöki titkár, 1923–1936 között püspöki irodaigazgató, 1927-től kanonok. PFEIFFER, 1987. 74–75.

⁷⁵ GÁRDONYI, 2016. 120–121., 214–216.

⁷⁶ VFL I.1.2. 1928/I. 2–4. (715/1928.), 1928/V. 42. (2105/1928.).

határidőül Rott. Az október 25. után alakult egyházközségeknél már az újon elfogadott „A Katolikus Egyházközségek Igazgatásának Szabályzata” volt az irányadó.⁷⁷

Rott püspök 1930 februárjában örömmel jelentette már ki, hogy jól állnak az egyházközség alakítások, esetenként azonban voltak még mindig problémás települések, ahol engedményekre volt szükség.⁷⁸ 1930 novemberében legutolsó haladékként december 31-ét jelölte meg.⁷⁹ Végül azonban voltak továbbra is vonakodó települések, hívó közösségek, annak ellenére is, hogy a püspök álláspontjával tisztában kellett lenniük. Az egyházközségekről Rott úgy nyilatkozott, hogy „kiemeli a papságot a patriarkális viszonyokból s a mai kor igényeinek megfelelően pasztorációra készíti őket”, ezért fontosak, az egyház javára válnak.⁸⁰ Korábbi megnyilatkozásai is vezetésbéli nyitottságára és haladó szellemére utaltak már: „a plébánosnak kell irányítania s nem lehetünk laikus Egyház, hol a hívek vezetik a pásztort. De ne feledjük soha, hogy ezen vezetés nem lehet önkényes, hanem ésszerűnek kell lennie s olyannak, mely szabad és eszes emberhez illő. Inkább meggyőzéssel kell vezetni, mint állandó parancsolással” – fogalmazott egy 1920-as körlevelében.⁸¹

Továbbiakban az egyházközségi élet népszerűsítését, a hívek ebben való aktivitásának elérését nevezte meg körleveleiben célként, ehhez nagy segítséget látott a '30-as években megszülető Actio Catholicával való együttműködésben.⁸²

A püspöksége idején megrendezett második, 1934. június 25–28. között tartott veszprémi egyházmegyei zsinaton is felmerült az egyházközségek helyzete. Itt Schneller Jenő⁸³ zalaszentgróti esperes-plébános ismertette az egyházközségek ügyét. Ismét hangsúlyozták fontosságukat és azt, hogy amíg nem állnak fel, addig a létező iskolaszékek végzik feladataikat. A vonatkozó szabályzatok érvényre juttatása és kivitelezése az illetékes lekipásztorok feladatául lett hivatalosan is megjelölve. Nyomatékosították ismételten, hogy az egyházközségek léte nem érinti a kegyúri jogokat és kötelezettségeket, hozzá téve, hogy a *canonica visitatióban* fennálló jogokat sem, ahol korábban a politikai község részéről meg voltak az egyházi intézmények felé a kötelezettségek, azok változatlanul fennállnak, az egyházközség megalakulása ezekre nem került hatással. Mások mellett az Actio Catholicával való szoros és párhuzamos együttműködést is rögzítették, azaz, hogy „Az Actio Catholica a részletmunkát

⁷⁷ VFL I.1.2. 1930/II. 15–16. (772/1930.). Vö. Szabályzat 1930.

⁷⁸ VFL I.1.2. 1930/II. 15–16. (772/1930.).

⁷⁹ Uo. 1930/VIII. 61–63. (4430/1930.).

⁸⁰ Uo.

⁸¹ VFL I.1.2. 1920/X. 87–90. (5401/1920.).

⁸² Uo. 1933/I. 1–2. (93/1933.).

⁸³ Schneller Jenő (1878–1955): zalaszentgróti plébániai kormányzó 1904-től, majd 1907-től haláláig plébános, 1917-től helyettes esperes, 1930-tól esperes. PFEIFFER, 1987. 901.

az egyházközségekével azonos szakosztályokban végzi.” Valamint, hogy a pap-ság és hívek „apostolkodó együttműködését az egyházközségek által és első-sorban ezeknek keretében kívánja megvalósítani” a püspöki kar.⁸⁴

Egyházközség alakulások kezdeti nagy hulláma

Mint fentebb már írtuk, az első világháborút követően az országban beálló politikai változások járultak hozzá, hogy a katolikus egyház az autonóm egyházközségek megalakítását ténylegesen napirendre vette, azok megalakulása reálissá vált. A veszprémi egyházmegyére is igaz volt, hogy 1919-re sorra alakultak az egyházközségek, majd a Tanácsköztársaság bukása után az instabil politikai helyzetet követő konszolidálódó 1920-as évtizedben ez a lendület lelassult, helyenként „csigatempóra” váltott. Először arra hozunk fel néhány példát, hogy a kezdeti hullámban felállított egyházközségek miként valósultak meg.

Törökkoppányban 1919. május 18-án alakult meg az egyházközség. Az alakuló közgyűlésen szinte kivétel nélkül jelen voltak az érintett hívek. A két filia – Németegres, Szorosad – hívei egyidejűleg fejezték ki csatlakozási szándékukat. Szabó József⁸⁵ plébános kijelentette, hogy „a megváltozott politikai helyzettel szemben a híveknek maguknak kell az egyház főtartásáról gondoskodni, azért fölhívta a híveket, hogy mondják ki, miszerint az autonóm hitközséget megalakítják”. Egyhangú volt a döntés, ezt követően a gyűlés kijelentette, hogy minden az egyházközség területén lévő ingatlan és azok felszerelése, alapítványi vagy az egyházközség tulajdona, ezzel kivédve az államosítást. Ezt követte az alapszabályzat elkészítő bizottság és az ideiglenes intéző bizottság megválasztása, ami átmenetileg vezette az egyházközséget. Szabó plébános mindezekről – mellékelve a jegyzőkönyvet – május 24-én kelt levelében tájékoztatta főpásztorát.⁸⁶

⁸⁴ GÁRDONYI, 2016. 292–294. Mikor az Actio Catholica központi költségvetésének fedezete tárgyában az 1933. márc. 22-i püspökkari értekezleten felmerült az egyházközségek esetleges megadóztatása, Rott püspök Virág Ferenc pécsi megyéspüspökhöz hasonlóan ez ellen érvelt. Egyrészt nagy tehernek vélték, másrészt már eddig is aggodalmaskodtak a hívek, hogy az egyházközségek megalakítása többletterhekkel járna számukra, ezért is vonakodnak azokat megalakítani. Észrevételük figyelembe vételével döntöttek Szmrecsányi Lajos egri érsek véleményét is szem előtt tartva. Vö. GERGELY, 1984. 201–202.

⁸⁵ Szabó József (1847–1921): 1884-ben törökkoppányi plébániai kormányzó, majd 1884-től haláláig plébános. PFEIFFER, 1987. 953–954.

⁸⁶ VFL I.1.47.k. Törökkoppány.

Nemesvámosra az egyházi hatóság Radványi Viktor⁸⁷ aulistát küldte Zöld István⁸⁸ esperes-plébános segítségére 1919. május 4-én. Radványi ekkor kijelentette, hogy mivel az iskolák államosítása következtében megszűntek az iskolaszékek, melyek a hitközségeket képviselték, hogy ez továbbra is biztosítva legyen „ez legegyszerűbben történhetik az autonóm hitközség megalakításával.” A hívek egyöntetűen a megalakítás mellett törtek lándzsát. Ezt követően hasonló lépéseket hoztak itt is, mint két héttel később Törökkoppányban.⁸⁹

Az egyházközségek felállításának szükségességét hasonlóan indokolták az illetékes papok mindenütt. „A Forradalmi Kormányzótanács kimondotta az egyház és az állam szétválasztását, amelyből kifolyólag a hívekre hárul az egyház fenntartásáról való gondoskodás” – hangoztatta Tihanyi Péter⁹⁰ taszári plébános 1919. április 19-én.⁹¹ Farkas György⁹² *bószénfai* plébános április 27-én szintén rámutatott „az egyház új helyzetére, mely az egyház és állam szétválasztása következtében állott be, amely a híveket sok megpróbáltatás és áldozat elviselésére kényszeríti. Mindazon támogatás, amelyet az állam és a kegyurak adtak, elmaradtak, és a híveinek maguknak kell ezentúl az egyházi kiadások, a hitközségi adók fedezéséről gondoskodniok.”⁹³ *Somogyhárságyon* ugyanezen a napon hasonló körülmények között zajló le az egyházközség megalakítása: „Friedrich Antal⁹⁴ plébános a templom előtt összegyűlt nagy számú róm. kath. hívőknek megmagyarázza az egyház és állam szétválasztása folytán előállott új helyzetet. Előadja, hogy az állam mindenkinek szabad vallásgyakorlatot biztosít és senkit sem akadályoz meg abban, hogy hite szerint éljen. Az új helyzet azonban megköveteli tőlünk, hogy a hitélet gyakorlására és folytatására szükséges összes költségeket egyedül a magunk erejére támaszkodva viseljük.”⁹⁵ Az okok tehát mindenütt ugyanazok voltak, hosszan sorolhatnánk még a korabeli veszprémi egyházmegye plébániáin lejátszódó eseményeket.

⁸⁷ Radványi Viktor (1873–1943): született Reznay Viktor, 1907-től püspöki titkár, 1919-től irodaigazgató, 1920-tól kanonok. PFEIFFER, 1987. 180–181.

⁸⁸ Zöld István (1867–1936): 1918-tól nemesvámosi plébániai kormányzó, 1925-től haláláig plébános, 1914-től esperes. PFEIFFER, 1987. 1107.

⁸⁹ VFL I.1.47.k. Nemesvámos.

⁹⁰ Tihanyi Péter (1873–1944): született Treberics Péter, 1904-től taszári káplán, 1910-től plébános haláláig, 1936-tól esperes. PFEIFFER, 1987. 1025–1026.

⁹¹ VFL I.1.47.k. Taszár.

⁹² Farkas György (1860–1924): 1888-tól haláláig bószénfai plébános. PFEIFFER, 1987. 389.

⁹³ VFL I.1.47.k. Bószénfa. Annak ellenére alakult meg ekkor az egyházközség, hogy a püspök még 1927-ben is lejegyezte, hogy az ittenieket „Intenzívebb életre nem lehet ösztönözni.” Lásd ROTT, 2000. 83.

⁹⁴ Friedrich Antal (1870–1920): 1900–1920 között somogyhárságyi plébános. PFEIFFER, 1987. 420.

⁹⁵ VFL I.1.47.k. Somogyhárságy.

Megalakulások körüli problémák, nehézségek

Az ezt követő évtizedek során elhúzódó egyházközség alakításokról beszélhetünk, ezek esetében olykor voltak hasonlóságok, másutt pedig különféle sajátosságok merültek fel. Mindezeket néhány példán keresztül kívánjuk bemutatni.

Elsőként az *andocsi* egyházközség megalakításának körülményeiről emlékezünk meg röviden. Andocs is a problémás községek között volt.⁹⁶ A tárgyalt korszakban a ferencesek Kapisztrán Szent Jánosról Nevezett Rendtartományának igazgatása alá tartozott. Az egyházközség megalakítás nagyon nehezen ment, óriási volt megszervezésének elutasíttósága a hívek körében, a kolostor gvardiánjai, akik rendszerint plébános-helyettesek is voltak, valamint értelemszerűen az iskolaszékben elnököltek, hiába próbáltak ennek érdekében folyamatosan lépéseket tenni.

A névjegyzék összeállítása ment a leggyorsabban, ami 1929 áprilisában megtörtént, és május 5–20. között a plébánián közszemlére kifüggesztették. Majd a községben május 5-én kidoboltatták, illetve ekkortól a szószékről is hirdették, hogy május 26-ra közgyűlést hívnak össze.⁹⁷ Ezen Erős Alajos⁹⁸ gvardián, plébános-helyettes sikertelenül próbálta meggyőzni a híveket az egyházközség megalakítása felől. Egyrészt attól tartottak, hogy a kegyúri terheket így nekik kell majd átvenniük, illetve további egyházi adóktól, holott voltak így is, akik hátralékban voltak. Erős hiába bizonygatta, hogy nem kell félniük.⁹⁹

A fenti előzmények dacára kijelölték június 2-át a választás napjául. A választók aznap 6 és 10 óra között 5–6 fős csoportokban járultak a választási bizottság elé és szóban adták elő válaszukat. Viszont „nagyon gyéren potyogtak a választók, sőt maga Bán Antal [szavazatszedő bizottsági ellenőr] is, habár [...] az ellenőrségre fel volt kérve, sőt a községi képviselő testülettől [volt] ki [...] küldve, megkésve érkezett meg, holott a híveknek szájukba volt rágva”, hogy mettől meddig szavazhatnak.¹⁰⁰ Andocsról és környező pusztákról 855 fő volt jogosult szavazni. Széleskörű volt a választói érdektelenség: 255 fő vett részt rajta. Két kérdés volt: egyik, hogy támogatja-e az illető az egyházközség megalakítását, a másik, pedig, hogy az összeállított lista tagjait megválasztja-e a képviselőtestület tagjává. 68-an támogatták az egyházközség felállítását,

⁹⁶ Andocsról közismert, hogy 1950-ig ferences kegyhely volt, illetve jelenleg is búcsújáró hely. Nagyboldogasszony tiszteletére ajánlott templomát 1747-ben szentelte fel Padányi Biró Márton veszprémi megyéspüspök. Lásd Csóti, é. n. 114–135.

⁹⁷ VFL I.1.44.a. 4506/1929.

⁹⁸ Erős Alajos OFM (1890–1949): született Erős Antal, 1927–1930 között andocsi gvardián, plébános-helyettes.

⁹⁹ VFL I.1.44.a. 4506/1929.

¹⁰⁰ Uo.

187-en pedig ellene szavaztak. Azok szavazatát azonban érvénytelenítettetni kellett a szabályok szerint, akik az egyházi adó fizetésével hátrálékban voltak, így tehát megállapították, hogy a választáson résztvettek 5 szavazattöbbséggel támogatták az egyházközség megalakítását, azaz a 107 érvényes szavazatból 56 fő 51 ellenében. Így azonban a választás, noha legitim volt, nem állt erős lábakon.¹⁰¹

A hívek általánosan nagy ellenállása okán azonban az alakuló ülésüket már nem tudták a megjelölt időpontban megtartani. Erős jobbnak látta ezért július végén segítséget kérni a püspöktől. Rott püspök augusztus 22-én utasította andocsi kiszállásra Gréber Gyula¹⁰² egyházmegyei tanfelügyelő, kerületi alesperes, miklósi plébánost, hogy az iskolaszék előtt próbálja megmagyarázni, hogy nem származik hátrány az egyházközség megalakításából. A jelenlévők azonban olyannyira hangoskodtak, hogy Gréber szeptember 12-én szinte szóhoz sem jutott, Erős Alajos szintén sikertelenül próbálta csitítani a kedélyeket. Az iskolaszék további működését követelték a hívek, amit mikor egyelőre megígértek, örömittas ujjongásban törtek ki a jelenlévők. Az elutasítottsághoz helyi szinten az is hozzá járult, hogy egymás után derültek ki a közelmúltban sikkasztási ügyek a község tisztségviselőitől kezdve az iskolaszéki tagok köréből is, bűnvádi eljárások voltak folyamatban. Mindkét pap halasztást javasolt a püspöknek, aki egyelőre ebbe belement.¹⁰³

Erős 1930 tavaszán újabb kísérletet tett. „A szervezés, az előkészület nagyon jól ment. Ebben hűségese társam volt a hatóság részéről Friedrich [József] h. a. ü. jegyző. Vele együtt gyűléseinken megnyertük a községi elöljáróságot, képviselőtestületet a volt iskolaszéket, nemkülönben Andocs vezető gazdáit.” Azonban mégis kudarcba fulladt a dolog, mivel „alattomos úri emberi izgatás az utolsó percben ismét konkolyt hintett a szegény aratómunkások közé”. Kránitz Kálmán¹⁰⁴ veszprémi segédpüspök, általános püspöki helynök április 28-i kinevezéssel a halk szavú Pados Gábor¹⁰⁵ kőröshegyi tanácsos plébánost küldte Andocsra püspöki biztосként, akit a gvárdián mindenről informált. Pados azonban szerencsétlenül fogalmazott – ugyan utóbb visszatekintve, prófétaian is –, azaz, hogy azért van szükség az egyházközségre, hogy az nagyobb terheket tudjon vállalni a jövőben, ha mondjuk 30–40 év múlva megszűnne az egyházi nagybirtok. Bekiabálások, üvöltések volt a reakció. A május 27-i 17 órai választás így újfent kudarcba fulladt, noha délelőtt még bizakodni lehetett.

¹⁰¹ Uo.

¹⁰² Gréber Gyula (1881–1941): 1921-től miklósi plébániai kormányzó, 1922-től haláláig plébános. PFEIFFER, 1987. 452.

¹⁰³ VFL I.1.44.a. 3195/1929., 4506/1929. Kránitz 1929. nov. 13-án egyezett bele a halasztásba.

¹⁰⁴ Kránitz Kálmán (1841–1935): 1898-től kanonok, 1907-től veszprémi segédpüspök és cymeai címzetes püspök, 1920-tól nagyprépost, 1922-től általános püspöki helynök haláláig. PFEIFFER, 1987. 146–147.

¹⁰⁵ Pados Gábor (1881–1943): 1915–1941 között kőröshegyi plébános. PFEIFFER, 1987. 806.

Pados a püspöknek tett június 15-i jelentésében a ferencesekről elmondta, hogy áldozatos munkát végeznek, de véleménye szerint nem alkalmasak plébánia vezetésére, tekintve, hogy gyakran áthelyezhetik őket egyik kolostorból a másikba. A gvárdián június 6-án szintén jelentett és további halasztást kért. Padossal összhangban gondnokság kinevezését kérte ő is, amíg egyházközség nem alakulhat meg. „Az iskolai padjainkban voltak a polgárok, gazdák. Ők abszolút nem szóltak bele az ügybe. Úgy látszik félték a nagyszájú proliktól. Ezek nem is voltak ellene az egyházközségnek [...]. De mindez nem történik ily gyászos mederben, ha nincs a nadrágos emberek közt izgató, uszító.” Gyanúját is megfogalmazta, hogy ki izgathatja a népet az egyházközség megalakítása ellen (Frey Nándor igazgatótanító).¹⁰⁶ A zavaró tényezők nyugdíjazását is kérte a gvárdián az iskolában, mert véleménye szerint kártékonyak a hívekre nézve. Egyébként is missziójának tekintette, ahogy fogalmazott, kiirtsa Andocsról ami mérgezi a közhangulatot. „Tán Farkas [volt adóügyi jegyző] még mindig itt volna, ha én ki nem bogozom a megyei útdónak 6 évi visszaélési műveletét s meg nem kezdem a folytatását [sic!]. [...] Így élőködtek ezek a hitközségi adók berkeiben is. [...] Tán ez mind incognitoban marad, de én erős kézzel belenyúltam a darázfészekbe s adja az Isten, hogy ezt KÁPTA-LANIG befejezhessem s akkor boldogan megyek el innét, miután kipusztítottam Andocs társadalmi életének élősdőit.” Így tehát háromtagú gondnokság lett kinevezve: Erős, Friedrich adóügyi jegyző és Tenta Imre alsó bíró személyében. Utóbbi a falu legmódosabbja volt.¹⁰⁷

Utódja, Simicza Sebestyén¹⁰⁸ gvárdián is sikertelenül próbálta jobb belátásra bírni a híveket, így a gondnokságot a püspök nem jó szívvvel, de 1931-ben meghosszabbította egyelőre egy évvel, hozzá téve panaszosan, hogy nem lehet, hogy pont Andocson ne alakulhasson meg az egyházközség.¹⁰⁹ Pedig mint lát-

¹⁰⁶ VFL I.1.44.a. 1680/1930., 2423/1930., 2876/1930. Ennek ellenére illető továbbra is státuszában maradt, a püspök béрма körútja során, 1932. jún. 1-én is még hivatalban volt. Lásd ROTT, 2000. 82.

¹⁰⁷ VFL I.1.44.a. 2876/1930., 2423/1930. Friedrichre utalva Pados méltatóan írta, hogy ő az: „Egyetlen férfiú [...] a faluban, akinek helyén van a szíve és az esze” a hívek közt. Tenta megemlítve ROTT, 2000. 82. A korábbi gvárdián, Czirfusz Viktorin is bizonyos mértékben belekeveredett a dologba, nem lévén eléggé figyelmes, vagy esetleg jóhiszemű volt – utóda, Erős Alajos, csak annyit jegyzett meg vele kapcsolatban, hogy „Majd az ügyészség dönt ez ügyben.” Czirfusz aláírásával szereplő, elmondása szerint általa átadott 300 P-nek is nyoma veszett a befizetésre szánt püspöki uradalmi adóból. Egyébként összesen több mint 2000 P elsikkasztásában volt gyanúsítható a volt gondnok (Farkas volt adóügyi jegyző), legalábbis ennyivel biztosan megkárosította az egyházmegyét. Czirfusz 1921–1927 között volt plébános-helyettes és gvárdián Andocson, innen Esztergomba került, majd Budapestre, később székesfehérvári gvárdiánként hunyt el 1947-ben. Erős Alajos erélyességére minden képpen szükség lehetett a források alapján, hogy a visszaéléseket felgöngyölítsék, elődje ehhez nem lehetett eléggé határozott vagy éppen szemfüles. Bűnösnek őt azonban a jelek szerint nem tarthatták, sem utódja, sem a püspök.

¹⁰⁸ Simicza Sebestyén OFM (1887–1952): született Simicza János, 1930–1936 között gvárdián és plébános-helyettes.

¹⁰⁹ VFL I.1.44.a. 3896/1931.

ható, több évnek is el kellett telnie. Pusztay Gábor¹¹⁰ gvárdián volt az, akinek 1936. augusztus 11-i levelében olvashatjuk, hogy örömmel tájékoztatta Rott püspököt, miszerint felvetésére, hogy alakuljon meg az egyházközség, a hívek egyöntetű támogatásukat fejezték ki, ami így meg is történt. Sorából kiérződik, hogy még maga is meglepődött azon, hogy sikerrel járt.¹¹¹ A jóhírt a püspök érthetően nagy örömmel nyugtázta augusztus 16-án, kegyúri képviselővé pedig Krisztinkovits Tibor uradalmi intézőt kérte fel.¹¹²

Következő példánk *Karmacs* község egyházközségének megalakítására vonatkozik, mely esetben lényegében az ellenkezőjét tapasztaljuk. 1927. június 20-án karmacsi hívek egy 18 fős csoportja – mint az összhívó közösség megbízottjai – levélben fordultak Rott püspökhöz, kérve, hogy mielőbb legyen megalakítva plébániájukon az egyházközség, mivel „hogy itt kegyúr nincs, mindenféle egyházi terhet [...] a róm. kath. híveknek kell viselni. Ezen terhek viselése alól nem akarunk mi kimenekülni, sőt annak aránylagos viselését óhajtjuk.” Mind ezek szükségességét azzal indokolták, hogy eddig a fenntartással kapcsolatban az ügyeket a politikai község látta el, ezt azonban a jövőre nézve a Zala vármegyei törvényhatóság megtiltotta, mint hogy nem tartozik hatáskörébe a községnek az egyházi intézményhálózat fenntartása.¹¹³

A karmacsi hívek levelére Kránitz címzetes püspök reagált július 9-én, levél útján keresve meg Tapolczai Pál¹¹⁴ plébánost, kifejtve, hogy „A hívek óhaját nemcsak méltányosnak, de igazságosnak is tartom, hisz’ a hitközségek megszervezése rendeletileg előírt kötelessége a plébánosnak.”¹¹⁵ Burkoltan megfedve ezzel a papot, aki július 26-i válaszában mind a mellett, hogy megígérte „A hitközséget különben meg fogom szervezni.” megjegyezte, hogy a hívek nem pontosan értelmezték a kegyuraság körüli bonyodalmakat, hiszen éppen közöttük, azaz a Hertelendyek és a karmacsi hívek között támadt nézeteltérés. A kedélyek azonban nem csitultak, rákövetkező év júniusában bérmált a templomban a püspök, és ekkor is lejegyezte még, hogy „A községi előjáróság a Hertelendy-féle pad miatt panaszkodik. Szeretne ezért a padért egy bizonyos adományt a templom javára.”¹¹⁶

¹¹⁰ Pusztay Gábor OFM (1904–1983): született Pusztay Mihály, 1936–1938 között andocsi gvárdián és plébános-helyettes.

¹¹¹ VFL I.1.44.a. 3600/1936.

¹¹² Uo.

¹¹³ Uo. 2744/1927.

¹¹⁴ Tapolczai Pál (1880–1947): 1919-től karmacsi lelkész, 1922–1945 között plébános. PFEIFFER, 1987. 1014.

¹¹⁵ VFL I.1.44.a. 2744/1927.

¹¹⁶ Uo. Valójában tehát volt kegyúr, de ennek a jogait Hertelendy József örökösire a községi képviselőtestület csak feltételekkel volt hajlandó engedélyezni, bizonyos ingatlanok tulajdonjogi átengedésével a templom javára és a hitközségi terhek viselése ellenében. Ha ebbe nem egyezne bele a Hertelendy család, saját templomi padjukat elveszítik. Hertelendy Irén a képviselőtestület utóbbi lépését hatalmi túlkapásként értelmezte és fellebbezett ellene, mivel meglátása szerint csak egyházi főhatóság fogalmazhatott volna meg ilyen döntést. Igazolta is, hogy a püspök

Ez esetben tehát az egyházközség megalakításának helyzete itt nem lát-szott megoldhatatlannak, augusztus 23-án Tapolczai plébános annak augusz-tus 14-i megalakulásáról tájékoztatta már Rottot. Némi technikai probléma így is felmerült ugyan, szeptember 9-én az egyházmegyei hivatalhoz felter-jesztett jegyzőkönyvet és szervezeti szabályokat Kránitz visszaküldte azzal, „hogy a m. kath. püspöki kar megbízásából kiadott és csatoltan megküldött egyházközségi szabályzatot szíveskedjék a hitközséggel elfogadtatni, mivel az egyházmegye, mondhatni országszerte van használatban.”¹¹⁷ Ettől függetlenül azonban a karmacsi egyházközség megkezdhette működését.

Nemesrádón némiképpen hasonló volt a helyzet, mint *Andocson*. Az otta-ni hívek is az iskolaszék folytatólagos működéséhez ragaszkodtak az egyház-község megalakításával szemben. 1931. április 14-én Rott püspök kilátásba is helyezte már, hogy ha ez jelen helyzetben csakugyan nem kivitelezhető, akkor Bors László¹¹⁸ plébániai kormányzó mellé Oláh István községi bírót és Tántzos Lajost nevezi ki a gondnokság további tagjaivá. Bors még február 24-én írt a püspöknek a nemesrádói helyzet kapcsán – szabadkozva amiatt is, hogy előbb nem tudta az iskolaszéket összehívni a nagy hófúvások miatt. Ezen a tanítók-kal sikertelenül magyarázta a megjelenteknek, hogy nem lenne a híveknek hátránya az egyházközség megalakításából, „Azzal argumentálnak, hogy ez tiszta kath. község és attól félnek, hogy sok egyházi adó lesz rájuk kivetve.”¹¹⁹

Rott püspök a zalaapáti plébániához tartozó *esztergályi* filiánál tapasztal-ható nehézségek miatt fordult 1933. június 24-én Kroller Miksa¹²⁰ zalavári bencés apáthoz, „kérve Méltóságod segítségét és nem egyszer tapasztalt meleg jóindulatát.”, mivel „már többrendbeli kísérletezésem után sem tudom meg-alakíttatni az egyházközséget, mert a hívek abban az aggodalomban élnek, hogy az egyházközség megalakítása esetén az esztergályi templom fenntartá-sa az ő terhüket fogja képezni.” Rott még megjegyezte azt is, hogy tudomása szerint önálló plébániát is szeretnének az esztergályiak, ezzel kapcsolatban azonban a püspök úgy vélekedett, hogy ez „minden különösebb és elfogadha-tó megokolást nélkülöz, lévén az anyaegyháztól való távolságuk három kilo-méter és a hívek összessége pedig 800 lélek.” Így tehát szükségtelennek vélte a saját plébániát, különösen hogy a zalavári apátság eddig is gondoskodott

engedélyezte a családnak külön pad használatát a templomban. A hívek véleménye pedig az volt, hogy a Hertelendyek ugyanannyi kötelezettséggel rendelkeznek, mint bármely más hívő a köz-ségben, mivel az orgona-javítás költségeit teljes egészében nem voltak hajlandók állni. A pad-használatban a vármegyei közgyűlés a családnak adott igazat. Vö. ROTT, 2000. 112.

¹¹⁷ VFL I.1.44.a. 3512/1927.

¹¹⁸ Bors László (1881–1946): 1924-től haláláig nemesrádói plébániai kormányzó. PFEIFFER, 1987. 306.

¹¹⁹ VFL I.1.44.a. 1010/1931., 2750/1931. A püspök Czigány Gyula dióskáli esperes-plébános júliusi Nemesrádóra küldésével igyekezett segíteni.

¹²⁰ Kroller Miksa OSB (1849–1946): született Kroller János, 1903-tól haláláig zalavári (zalaapáti) apát.

az ottani hívek lelki szükségleteiről.¹²¹ Az egyházközség megalakítása annak ellenére nehézkesen történt, hogy a helyi iskolaszék már 1932-ben lépéseket tett, hogy ez mielőbb létrejöjjön. Az egyházközségi választók névjegyzéke 1933 januárjára készült el, január 15–30. között volt közszemlére kihelyezve.¹²²

A február 7-i iskolaszék elején az elnöklő Kálovics Adorján¹²³ zalaapáti bencés plébános kegyeletteljes hangon emlékezett meg a Genfben aznap elhunyt Apponyi grófról. Ez után a tárgysorozat következett, melynek 5. pontjaként jelentette, „hogy az egyházközségi névjegyzék-tervezet közszemlére tételének ideje alatt több felszólalás történt olyanok részéről, akik a névjegyzékből kimaradtak.” Ezeket ekkor felvették a listára.¹²⁴

Az iskolaszék következő, február 28-i ülésén haladt tovább az egyházközség-szervezés ügye. Kálovics bemutatta a már késznek tekintett választói névjegyzéket, majd ismertette az Egyházközségi Szabályzatnak képviselőtestület-választásra és a két titkos szavazással megválasztott jelölő bizottsági tagra vonatkozó paragrafusait. Az iskolaszéki elnök után Varga István iskolaszéki gondnok emelkedett szólásra, hangoztatva, hogy „a községben nagy az idegenkedés az egyházközség megalakításával szemben, mert attól félnek, hogy ha egyházközség alakul, akkor híveknek sokkal nagyobb terheik lesznek. Fél a község attól, hogy egyházközség alakítása esetén az esztergályi templom fenntartása teljesen a hívek terhe lesz.” Véleménye szerint jó volna az egyházközség megalakítása előtt a templom fenntartásának kérdését véglegesen rendezni a zalavári apátsággal. Megfogalmazta a hívek az iránti vágyát is, hogy saját plébánia létesüljön Esztergályon, melyhez az apátság „plébániai javadalom adományozását vállalja magára.” A korábbi zalaapáti plébános, Alfay Pongrác¹²⁵ esztergályi bencés hitoktató reagált Varga hozzászólására, miszerint az „egyházközség alakítása esetén sem lesz semmivel sem nagyobb a hívek terhe, mint most, nem lehet az egyházközséget a képviselőtestület hozzájárulása és beleegyezése nélkül újabb terhekkal sújtani”. Varga indítványa ügyében Kuthi Ernő kegyúri képviselőt kérték fel, hogy azt tolmácsolja az apátság irá-

¹²¹ A zalavári apátságot 1019-ben alapította államalapító Szent István királyunk Szent Adorján tiszteletére. A bencések 1575-ben hagyták el a kolostort, Vasvárra költözve a török veszély miatt. Az egyre romosabbá váló lakatlan épületegyüttest 1702-ben uralkodói utasításra robbantották fel, a köveket a környező építkezések során újrahasznosították. Zalaapátiban új kolostort építettek fel 1770-re, ahol az 1950-es „szétszóratásig” működött a rendi konvent. A zalavári javadalom 1715–1873 között a göttweigi apátság, 1873-tól 1950-ig Pannonhalma joghatósága alá tartozott. Kroller utóda, az utolsó zalavári apát, Szekeres Bónis 1959-ben hunyt el Budapesten, ahol rokonainál élt. Lásd Fűssy, 1902.

¹²² VFL I.1.44.a. 2430/1933. (ide csatolt több iktatott irattal).

¹²³ Kál Adorján OSB (1893–1960): született Kálovics Ferenc, 1932–1943 között zalaapáti plébános, 1938–1943 között alperjel és esperes, 1936–1938 és 1939–1940 között házgondnok is. Családnevét 1934-ben változtatta meg.

¹²⁴ VFL I.1.44.a. 2430/1933. (ide csatolt több iktatott irattal).

¹²⁵ Alfay Pongrác OSB (1904–1950): született Alfay Gábor, 1931–1932 között zalaapáti plébános, 1932–1933 között esztergályi hitoktató.

nyába, s számoljon be majd a válaszról. Annak az indítványnak is helyt adott a gyűlés, hogy az egyházközség ügyében a hívek „szélesebb rétegeinek felvilágosítása céljából szükséges volna közgyűlést összehívni”. Varga még hozzátette ehhez, hogy amíg az apátságtól nem érkezik válasz, addig ez ne valósuljon meg, és ne is hozzák addig szóba az egyházközség ügyét, így a képviselőtestület jelölő bizottságot se válasszák meg. Alfay kérésére név szerint szavaztak, és Varga indítványát fogadták el. Kálovics erre kijelentette, hogy maga és az ellenszavazók nevében a késedelmes egyházközség-alakítás kapcsán „teljes egészében az indítvány mellett szavazókra hárítja a felelősséget.”¹²⁶

A közgyűlés március 5-én ült össze. A megnyitó köszöntést követően a plébános felkérte Alfayt, hogy részleteiben ismertesse a megjelent hívekkel az egyházközség mibenlétét. A bencés ennek eleget is tett, kiemelve ezúttal is, hogy „szó sincs újabb terhek viseléséről” a hívek számára. Továbbá fájlalta, hogy katolikus hívek nem akarnak hinni katolikus papoknak, valamint, hogy szomorú a katolikusok közötti széthúzást látni, dicsérte „a más vallásúak összefogását, pedig azoknak sokkal nagyobb terheik vannak és mégis eleget tesznek kötelességüknek és nem forgácsolódnak szét.” A részletes tájékoztatás ellenére többen ismét a megemelkedő terhek felőli félelmeiket hangoztatták, amire Kálovics plébános újfent kísérletet tett az ebbéli aggodalmak elosztatására, de, mint láthatjuk, továbbra is olyan volt a helyzet, mint ha a falnak beszélnének. Az apátságot a közgyűlésen képviselő Szalay Albert¹²⁷ bencés jószágkormányzó is nyomatékosította, hogy annak „az egyházközség megalakításához semmi köze sincs, az egész az esztergályiak ügye”, érdeke. Az andocsihoz hasonló megjegyzések itt is elhangzottak, miszerint megalakítják majd akkor az egyházközséget, amikor „ezt a nép kéri”. Erre reagálva Kálovics közölte, hogy ez nem a hívek tetszésétől függ, „ez a Püspök Úrnak már régóta kötelező parancsa.” Szalay többek „állandó zajongása, sértő közbeszólásai és korcsmai fenyegető magatartása közepette” adta elő az apátság korábban feltett kérdésekre megadott válaszát, melyben leszögezte, hogy új plébánia alapítása meglátásuk szerint nem aktuális, továbbá, hogy a korábbiakban vállalt és jelenleg is ellátott feladatain és vállalásain túl újabbakat nem vállal. Tiltakozott azzal kapcsolatban, hogy kétségbe vonják egyesek, hogy az apátság teljesíti kötelezettségeit. Ezt hallva Farsang Gyula iskolaszéki tag megkövette az apátságot, elismerve, hogy ő csakugyan kiejtett ilyet a száján, de nem akart senkit megsérteni. A közgyűlés eredmény nélkül oszlott fel.¹²⁸

Három nappal később ismét az iskolaszék ült össze. Ezen felkérték Kuthit, hogy az apátság korábban már ismertetett, írásban ezúttal is megküldött válaszát közölje, amit a jelenlévők tudomásul vettek, de nem tartották kielégí-

¹²⁶ VFL I.1.44.a. 2813/1933. (ide csatolt több iktatott irattal).

¹²⁷ Szalay Albert OSB (1901–1964): született Szalay János, 1931–1939 között zalaapáti jószágkormányzó, 1931–1936 között házgondnok is.

¹²⁸ VFL I.1.44.a. 2813/1933 (ide csatolt több iktatott irattal).

tőnek. Varga István lényegében megszarolta az apátságot: „a templom fenntartását kebelezzék be a Zalavári Apátság az esztergályi határban levő birtokaira olyan értelemben, hogy az Apátság jelenlegi birtokainak mindenkori tulajdonosát kötelezze az esztergályi templom fenntartás[ár]a. Ha ezt a kívánságukat az Apátság teljesíti, akkor hajlandók egyházközséget alakítani.” Mások az ismert félelmeket szajkózták. Végül az elnöklő plébános szavazásra bocsátotta az egyházközség megalakításának kérdését, amit leszavaztak. A megalakítás mellett szavazók és a maga nevében ezúton is elhatárolódott az ellenszavazók többségi döntésétől. A sikertelen alakítási próbálkozásokról a plébános tájékoztatta az Egyházmegyei Hatóságot.

Ezt követően fordult a püspök már idézett levelével június folyamán Kroller apáthoz, kérve közreműködését a helyzet megoldásában. Rott püspökhöz intézett válaszában az apát újfent tárgyaltannak ítélte meg új plébánia megalakítását Esztergályon, a templom fenntartását vállalta úgy, „mint a kegyuraságom alá tartozó többi plebánia templomét”, ezzel együtt „mindenre kiterjeszkedő pontosan körvonalazott egészen új megállapodást kell kötni az esztergályiakkal.” Ennek megvalósulásához azonban a zalavári és pannonhalmi konvent hozzájárulására is szükség volt még. A végső végrehajtás pedig a püspök hatáskörébe fog tartozni. Javasolta továbbá, hogy a jelenlegi iskolaszék meghosszabbított mandátumának szeptember 20-i lejártá után „a hívek jelenlegi gondolkozásmódja” miatt tanácsosabb ha gondnokság kerül kinevezésre. Kálovics mellé a gondnokság tagjaivá Terstyánszky Géza ny. őrnagyot, keszthelyi földbirtokost és Molnár Ferenc esztergályi kántortanítót javasolta (előbbit gondnoknak, utóbbit jegyzőnek).¹²⁹ Július 28-án Kránitz püspök Kálovicsnak címzett levelében a szerzetesponon keresztül figyelmeztette az esztergályiakat, hogy az egyházközség megalakítása nem fakultatív lehetőség, „az a magyar katolikus püspöki kar parancsa, amelynek engedelmességgel rendeltem el az egyházközségek megszervezését az egész egyházmegyében.” A megalakításra, képviselőtestület megválasztására augusztus 15-ig adott haladékat az esztergályiaknak. Amennyiben ez nem valósulna meg mégsem, közölte, hogy az egyházközség igazgatására gondnokságot nevez ki.¹³⁰

¹²⁹ Uo. 2813/1933. (ide csatolt több iktatott irattal).

¹³⁰ Uo.

Lezárás gyanánt

További számos példát lehetne felhozni arra, miként beszéltek el egymás mellett a hívek és papjaik, a püspök megbízottjai és egyéb kiküldöttek. Egyértelműen leszögezhetjük, hogy az ügy kapcsán mutatott hozzáállása alapján Rott Nándorról a türelem szobrát lehetne megmintázni. Egyházközség-alakításra vonatkozó parancsait, utasításait nagyon nehézkesen voltak hajlandók a hívek követni, papjai folytonos próbálkozásainak dacára.

A zárszóban mindenképpen meg kell említenünk még az 1933. októberi püspökkari értekezleten jóváhagyott, a hercegprímás és Hóman Bálint¹³¹ kultuszminiszter kézjegyével életbeléptetett adóztatási szabályzatát az egyházközségeknek. Végezetül az 1938 októberében Serédi bíboros által a püspöki kar nevében aláírt és gróf Teleki Pál¹³² vallás- és közoktatásügyi miniszter által ellenjegyzett, „A Katolikus Egyházközségek Igazgatásának Szabályzata” életbeléptetéséről kell még megemlékeznünk, ami ugyan még Rott püspöksége legvégén történt meg, de ennek gyakorlati hatályba léptetését már koadjutor püspöke, Tóth Tihamér¹³³ vezényelte le 1939 elejétől, majd Czapik Gyula¹³⁴ püspöksége idején jutott általánosan érvényre.¹³⁵

Rott püspök utolsó általa kiadott körlevelében már elbúcsúzott egyházmegyéje papságától és híveitől, feltehetően érezhette már, hogy közeleg az idő, hogy megtér Teremtőjéhez.¹³⁶ Tóthot korábban is vizionálták, mint esélyes utódot, amikor Rottot Rómából hazafelé jövet 1936 őszén Velence és Trieszt között a vonaton szélütés érte. Rott már 1937-ben koadjutort kért maga mellé, de ekkor még csak azt a választ kapta Rómából, hogy „coadjutort csak érseknek adnak mostanában, ő mondjon le.”¹³⁷ A sors fintora, hogy utóda, Tóth püspök is igen hamar követte az árnyékvilágból.¹³⁸

¹³¹ Hóman Bálint (1885–1951): 1932-től vallás- és közoktatásügyi miniszter, majd 1938-ban nemzetnevelésügyi miniszter, 1939–1942 között ismét vallás- és közoktatásügyi miniszter.

¹³² Teleki Pál, széki gróf (1879–1941): 1920-ban külügyminiszter, majd 1921-ig miniszterelnök, 1938-tól vallás- és közoktatásügyi miniszter, majd 1939-től haláláig miniszterelnök.

¹³³ Tóth Tihamér (1889–1939): 1931-től a Központi Papnevelő Intézet rektora, 1938-tól veszprémi koadjutor püspök és olbiai címzetes püspök, 1939-ben veszprémi megyéspüspök.

¹³⁴ Czapik Gyula (1887–1956): 1939-től veszprémi megyéspüspök, majd 1943-tól haláláig egri érsek és metropolita.

¹³⁵ VFL I.1.2. 1939/I. 3. (252/1939.), Szabályzat 1939. és Adóztatási Szabályzat 1933.

¹³⁶ VFL I.1.2. 1939/I. 1. (247/1939.)

¹³⁷ SzIT Esty 2.4. „Nem nagy a választék. Tóth Tihamért említem [Serédi bíborosnak]. Legalább koponya és jószónokban amúgy is hiány” – írta naplójában Esty Miklós, a hercegprímás bizalmasa, mikor felmerült Rott utódlásának kérdése.

¹³⁸ Rott Nándort székvárosában érte a halál 1939. márc. 3-án, életének 70. évében, püspöksége 22. esztendejében. Az 50 éves Tóth Tihamér 1939. máj. 5-én hunyt el a budapesti Szent Rókus Kórházban, ahol korábban műtéten esett át, amelyből nem épült fel. Vö. SzIT Esty 2.4.

Felhasznált források és irodalom

- SzIT = Szent István Társulat Irattára, Budapest
Esty 2.3. = Esty Miklós hagyatéka, Naplók, feljegyzések, Napló I. (1932–1934)
Esty 2.4. = Esty Miklós hagyatéka, Naplók, feljegyzések, Napló II. (1935–1938)
Esty 7.4. = Esty Miklós hagyatéka, Kéziratok, Magyar királyi főkegyúri jogra vonatkozó iratok
- VFL = Veszprémi Főegyházmegyei Levéltár, Veszprém
I.1.2 = Veszprémi Püspöki Levéltár, Egyházmegyei Hatóság iratai, Litterae Circulares
I.1.44.a. = Veszprémi Püspöki Levéltár, Egyházmegyei Hatóság iratai, Acta Dioecessana, Iktatott iratok
I.1.47.k. = Veszprémi Püspöki Levéltár, Egyházmegyei Hatóság iratai, Legújabb kori plébániai kimutatások, Hitközségek alakulása
- Adóztatási Szabályzat 1933. = Adózási Szabályzat. In: *A Magyarországi Katolikus Egyházközségek Igazgatási és Adóztatási Szabályzata*. Bp., [1939].
- Budapesti Szabályzat 1920. = *A Budapesti Katolikus Egyházközségek Igazgatásának Szabályzata*. Esztergom, 1920.
- CIC 1917. = Kánonjogi Kódex. [Bp.], 1917.
- GÁRDONYI, 2016. = GÁRDONYI Máté (összeáll.): *Egyházmegyei zsinatok és tanácskozások Veszprémben*. Bp., 2016. (Magyar Történelmi Emlékek. Okmánytárak. Egyháztörténeti Források 6.)
- GERGELY, 1984. = GERGELY Jenő: *A püspöki kar tanácskozásai. A magyar katolikus püspökök konferenciáinak jegyzőkönyveiből, 1919–1944*. Bp., 1984.
- ROTT, 2000. = KÖRMENDY József – RAJCSI Pál (szerk.): *Rott Nándor veszprémi püspök bérmálási feljegyzései 1921–1938*. Veszprém, 2000. (A veszprémi egyházmegye múltjából 17.)
- Szabályzat 1920. = *A Katolikus Egyházközségek Igazgatásának Szabályzata*. Esztergom, 1920.
- Szabályzat 1930. = *A Katolikus Egyházközségek Igazgatásának Szabályzata*. Eger, 1930.
- Szabályzat 1939. = Igazgatási Szabályzat. In: *A Magyarországi Katolikus Egyházközségek Igazgatási és Adóztatási Szabályzata*. Bp., [1939].
- ANKA, 2018. = ANKA László: Apponyi Albert 1917-es törvénytervezete a katolikus autonómiáról. *Egyháztörténeti Szemle* 19 (2018/3) 21–33.

- BEKE, 2001. = BEKE Margit: A püspöki kar és az autonómia 1867–71 között. In: SARNYAI Csaba Máté (szerk.): *Állam és egyház a polgári átalakulás korában Magyarországon, 1848–1918*. Bp., 2001. (METEM Könyvek 29.) 113–117.
- BERÉNYI, 1942. = BERÉNYI Szilárd: *A katolikus autonómia és az egyház-községek*. Bp., 1942.
- BOCHKOR, 1911. = BOCHKOR Mihály: *Az Erdélyi Katolikus autonómia*. Kolozsvár, 1911.
- CSÓTI, é. n. = CSÓTI Csaba: *Andocs*. Bősze Sándor (szerk.). Bp., é. n. (Száz magyar falu)
- ERDŐ, 2016. = ERDŐ Péter: Előszó. In: *Plébániai Képviselőtestületek Szervezeti és Működési Szabályzata*. Bp., 2016.
- FAZEKAS, 2008. = FAZEKAS Csaba: *Egyházak, egyházpolitika és politikai eszmék az Osztrák-Magyar Monarchiában*. Miskolc, 2008. (Műhelytanulmányok 4.)
- FÜSSY, 1902. = FÜSSY TAMÁS OSB: *A zalavári apátság története a legrégebb időktől fogva napjainkig*. Bp., 1902. (A Pannonhalmi Szent-Benedek Rend Története 7.)
- GERGELY, 1977. = GERGELY Jenő: *A politikai katolicizmus Magyarországon (1890–1950)*. Bp., 1977.
- GERGELY, 1999. = GERGELY Jenő: *A katolikus egyház története Magyarországon 1919–1945*. Bp., 1999.
- GERGELY, 2001. = GERGELY Jenő: A történelmi keresztény egyházak autonómia-szervezete a dualizmus éveiben. In: SARNYAI Csaba Máté (szerk.): *Állam és egyház a polgári átalakulás korában Magyarországon, 1848–1918*. Bp., 2001. (METEM Könyvek 29.) 132–144.
- GERGELY, 2004. = GERGELY Jenő: Egyházi autonómiák Magyarországon a dualizmus korában (1867–1918). *Történelmi Szemle* 46 (2004) 297–338.
- GERGELY, 2010. = GERGELY Jenő: A keresztény egyházak és az izraelita felekezet autonómiája. *Múltunk* 55 (2010/1) 8–27.
- HERGER, 2010. = HERGER Csabáné: *Polgári állam és egyházi autonómia a 19. században*. Bp., 2010.
- HERMANN, 1973. = HERMANN Egyed OPræm: *A katolikus egyház története Magyarországon 1914-ig*. München, 1973. (Dissertationes Hungaricae ex Historia Ecclesiae 1.)
- HÉVIZI, 2001. = HÉVIZI Józsa: *Autonómia-típusok Magyarországon és Európában*. Bp., 2001.
- KULPINSZKY, 2009. = KULPINSZKY Eleonóra: Az Erdélyi Római Katolikus Státus 1873. évi újjászerveződése a státusgyűlés jegyzőkönyve és a Pesti Napló tükrében. In: KÖTÉL Emőke – SZARKA László (szerk.): *Határhelyzetek II. Kutúra–Oktatás–Nyelv–Politika*. Bp., 2009. 45–67.

- LAKATOS, 2001. = LAKATOS Andor: Közvetítés és kiegyenlítés. Haynald Lajos szerepe az autonómia-mozgalom 1868–1871 közötti szakaszában. In: SARNYAI Csaba Máté (szerk.): *Állam és egyház a polgári átalakulás korában Magyarországon, 1848–1918*. Bp., 2001. (METEM Könyvek 29.) 119–130.
- LEPOLD, 1920. = LEPOLD Antal: A katolikus autonómia. Az Egyház álláspontjának megvilágítása. (Katolikus Élet Könyvtára 1. sor. 1.) http://www.ppek.hu/konyvek/Lepold_Antal_A_katolikus_autonomia_1.pdf (A letöltés ideje: 2020. április 7.).
- LEPOLD, 1930. = LEPOLD Antal: A katolikus egyházközségi szervezetek jogi természetéről. In: HAUSER Ignác (szerk.): *A Budapesti Rk. Egyházközségek első tíz éve*. Bp., 1930. 30–35.
- MELICHÁR, 1907. = MELICHÁR Kálmán: *A katolikus autonómia Magyarországon*. Bp., 1907.
- MÉSZÁROS, 1930. = MÉSZÁROS János: Visszatekintés az első tíz esztendőre. In: HAUSER Ignác (szerk.): *A Budapesti Rk. Egyházközségek első tíz éve*. Bp., 1930. 15–29.
- MÉSZÁROS, 2002a. = MÉSZÁROS Csaba: A katolikus autonómia életbe lépésének kísérlete. 1848–1870. (1. rész). *Belvedere meridionale* 14 (2002/3–4) 27–37.
- MÉSZÁROS, 2002b. = MÉSZÁROS Csaba: A katolikus autonómia életbe lépésének kísérlete. 1848–1870. (2. rész). *Belvedere meridionale* 14 (2002/5–6) 36–44.
- NÁNDORI, 2010. = NÁNDORI Barbara: A katolikus autonómia történetéhez. A II. autonómia-kongresszus 9-es albizottságának működése és az erre tett püspöki észrevételek (1898). *Magyar Sion. Új Folyam* 4 (46) (2010) 201–232.
- PFEIFFER, 1987. = PFEIFFER János: *A veszprémi egyházmegye történeti névtára (1630–1950)*. München, 1987. (Dissertationes Hungaricae ex Historia Ecclesiae 8.)
- SARNYAI, 2001. = SARNYAI Csaba Máté: A katolikus autonómia megközelítési lehetőségei Magyarországon 1848-tól a századfordulóig. *Századvég* 6 (2001/21) 85–101.
- SARNYAI, 2008. = SARNYAI Csaba Máté: Deák Ferenc és a katolikus önkormányzat megvalósításának nehézségei. *Egyháztörténeti Szemle* 9 (2008/3) 22–45.
- SAS, 2002. = SAS Péter: Az Erdélyi Római Katolikus Státusz. *Egyháztörténeti Szemle* 3 (2002/2) 66–73.
- SEREGÉLY, 1993. = SEREGÉLY István: Előszó. In: *Magyarországi Egyházközségek Képviselőtestületi Szabályzata*. Bp., 1993. <https://docplayer.hu/624698-Magyarorszag-egyhazi-kozsegek-kepviseltestuleti-szabalyzata.html> (A letöltés ideje: 2020. április 7.).

- SZÁNTÓ, 1988. = SZÁNTÓ Konrád OFM: *A katolikus egyház története II.* Bp., 1988.
- TENGELY, 2011. = TENGELY Adrienn: *A magyar egyházak a forradalmak korában.* Eger, 2011.
- TOMKA, 2008. = TOMKA Ferenc: *Lelkipásztori teológia és új evangelizáció.* Bp., 2008. <http://tomkaferenc.hu/lelkipasztorkodas/plebania/mi-a-plebania/> (A letöltés ideje: 2020. április 7.).
- TÓTH, 2015. = TÓTH Krisztina: Lorenzo Schioppa nuncius követutasítása. In: FEJÉRDY András (szerk.): *Magyarország és a Szentszék diplomáciai kapcsolatai 1920–2015.* Budapest–Róma, 2015. (METEM Könyvek 84.) 85–105.
- TÓTH, 2017. = TÓTH Krisztina: A főkegyúri jog a Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációja agendáján 1920 körül. In: TUSOR Péter – SZOVÁK Kornél – FEDELES Tamás (szerk.): *Magyarország és a római Szentszék II. (Vatikáni magyar kutatások a 21. században).* Bp.–Róma, 2017. (Collectanea Vaticana Hungariae I/15.) 337–360.
- TÓTH, 2019. = TÓTH Krisztina: *190 éve született Zichy Nándor, a közéleti katolicizmus vezéralakja.* Barankovics Alapítvány. <https://barankovics.hu/cikk/75-eves-a-magyar-keresztenydemokracia-vallas-es-tarsadalom/190-eve-szuletett-zichy-nandor-a-kozeleti-katolicizmus-vezeralakja> (A letöltés ideje: 2020. április 7.).
- TÖRÖK, 1941. = TÖRÖK Jenő SchP: *A katolikus autonómia-mozgalom 1848–1871.* Bp., 1941.

*The process of founding congregations
in the diocese of Veszprém*

The study begins with summarising the differences between actual congregations and that of a century ago. The profound and comprehensive definition of notions is followed by a survey of the history of the struggles for Hungarian Catholic autonomy. Catholic self-management, similar to the Roman Catholic Status of Transylvania existing by the princes' consent, was unreal in the Hungarian Kingdom for centuries. The royal right of presentation made this demand negligible, as the Catholic Church existed in a special state of established church until 1848. The more intense strive for founding Catholic autonomy started at this time, yet it fell flat even after the compromise of 1867, despite the intentions of both ecclesiastical and governmental leaders, since they significantly differed regarding actual implementations of the plans. This lasted until the end of 1910s. The radical change of political life after the first world war and the extreme division of church and state brought change to the situation. Establishing autonomy was trivial for the continuous

existence of the church, and it started in the capital in line with archiepiscopal vicar János Mészáros's concept. The episcopal bench shortly internalised his theories and ordered the foundations of local congregations for parishes on national level. Later it was on diocesan level that autonomy was organised; national autonomy, however, was not supported by the church, since they were dreading a potential governmental influence. The *Actio Catholica* meant a considerable support for congregations from the 1930s. The early wave of congregation-founding slowed down in the consolidating Horthy period, and rural establishments also took place slowly. This phenomenon characterised the diocese of Veszprém as well, despite bishop Nándor Rott's (1917–1939) efforts, realised in his pastoral circulars and the commissions of the two synods held during his prelacy. Foundation processes of congregations are presented in the study by examples for the initial rapid (Bószénfa, Nemesvámos, Somogyhárságy, Taszár, Törökkoppány) and for the later, problematic organisations (Andocs, Esztergály, Karmacs, Nemesrádó). These provide a general overview of the process of establishing congregations from the period of bishop Rott.